

Když lidské hveny týrají a Bůh se skrývá

Kniha Job obsahuje hluboké výpovědi o lidském životě. Z celkového počtu 42 kapitol jen první dvě a poslední od verše sedmého jsou psány v próze. Všechny ostatní jsou básní. Bolestným veršům rozumí předně citliví nebo umělecky vnímající lidé. Autor si byl vědom, že nepíše pro široké vrstvy čtenářů, leč pro ušlechtilé jedince, kteří dokážou ocenit a porozumět hloubce, odvaze i kráse myšlenek. Tím je předznamenáno: nemnozí pochopí. “Kniha Ijob nebyla ani u Izraelitů nikdy příliš rozšířena, nebyla často citována, nebyla snad ani příliš často opisována, neboť je to kniha pro vznešené duchy a pro vznešené příležitosti.” (R. Feder)

Job je hodnocen jako “přímý”, (1,1.8; 2,3; bezelstný, prostý, správný, rovný, upřímný), v Ž 33,4 a Dt 32,4 je totéž řečeno o Bohu. Job je tím Bohu blízký, je mu podobný. Není křivý, nehrbí se, je bezelstný. (Jinak satan. Satan mluví postranně.) Dále se o něm dovídáme, že “*uhýbá zlu*” (1,1.8; 2,3) a “*bojí se Boha*”. (1,1.8. 2,3) Ba dokonce je “*velký člověk*” (1,3), vznešený. Zástupně “*obětuje za své děti*”. (1,5) To vypovídá o Jobově rodičovské citlivosti. Počítá s existující špatností, ovšem více s Hospodinovou mocí v životě dětí. “*Jobova slova jsou pravá*”, jeho výpověď o Bohu je přímá, přesná, správná. (42,7.8) Prožije smrt deseti dětí, přesto “*neuhne*”, “*nesloží se*”. Samotný Hospodin potvrzuje Jobovu “*pevnost*” (2,3), vzdorující nepoddajnost. Ez 14,14 ho označuje “*cadikem*” (spravedlivým, svatým, poctivým). Tedy toho, kdo hájí, reprezentuje Hospodinovy řády. Je “*služebník nesrovnatelný*”. (1,8 2,3) Takový člověk (v našich představách) má přece nárok na jednoduchý, jistý život, srozumitelný, bez nesnází a pochybností. Proč musí snášet útrapy? Co si snad zaslechneme z následujícího: Job je “*dokonalý*” (1,1.8; 2,3), ukončený ve svém vnitřním vývoji, vyzrálý. (Dr. Rychard Feder dokonalost vykládá jako neschopnost podle myšlenky a křivého činu.) Dokonalý neznamena nadčlověk, nýbrž lidský. Stejnou hodnotu (kvalitu) musela vykazovat oběť. (Lv 1,3.10) Přídavné jméno může mít také význam “*vymírající*”, “*spotřebováváný*” (TMM - vymřít, spotřebovat). Slušný člověk je tímto světem opotřebováváný, těchto lidí ubývá, jsou vzácní, vymírají. Naznačuje se snad v textu, že člověk s čistým štítem je předurčen k “*nepřátelství*”? Jméno Job lze vyložit: “*Ten, který trpí nepřátelstvím*.” Job trpí nepřátelstvím od Hospodina, satana, i od lidí – pro svou dokonalost má cosi společného s obětí.

Celou tragédii rozehrává Hospodin. Z jakých důvodů na Joba upozorňuje? (2,3) Proč provokuje “*šmejdicího*” kata? Zřejmě proto, že sám Hospodin trpí nepřátelstvím. “*Synové Boží předstoupili před Hospodina*.” (1,6; 2,1) Sloveso “*předstoupit*” má ve SZ také význam: klást odpor (Jb 33,5), obstát (Dt 7,24), vydržet (Dt 9,2), konkurovat (Dt 11,25), nepřátelsky se formovat (1S 17,6), vyzývavě se postavit (Ex 9,13). Tedy bytostí uctívající Hospodina se pouze tváří jako uctívači. Docházíme k závěru: Hospodin je ten, který trpí nepřátelstvím. Tuto informaci Job neví, pouze čtenář. Jisté je, že Hospodin potřebuje Joba živého. Zakazuje katovi Joba zlikvidovat (2,6) a tuto hranici si kat překročit nedovolil. Bůh potřebuje, aby Job svědčil, nedovoluje mu zemřít. Samotný Job odmítá smrt jako řešení bolesti. Byť řešení přichází od osoby milované, od ženy, která se po ztrátě dětí (pro ženu je “*horší*” smrt dětí než pro muže) nedokáže dívat ještě na nemocného muže. Job svou bolestnou tíseň nezakrývá. Lituje svého početí. Existence je mu nesnesitelná. Nevíme, kde bere sílu lpět na životě. Příliš bychom vstupovali do jeho soukromého zápasu. Závažná výpověď však zaznívá: Sílu nalézt lze. Tím ovšem nejsme zbaveni hloubky úzkosti, způsobenou pocitem odloučenosti od Hospodina. Pozornost si zasluhuje následující Jobova promluva:

Job 19,21.22.25-27:

Tu jsem, tu jsem, vy, přátelé moji,
mějte se mnou lítost, neboť dotkla se mne ruka boží.
Proč stejně jako Bůh mne pronásledujete
a mého masa stejně nejste sytí?
Já však vím, že spasitel můj žije,
a jako poslední povstane nad prach země.
I po tom však, co kůži mou červi provrtají,
budu ve svém těle vidět dílo rukou božích.
Já sám pak Boha uvidím a oči mé ho spatřím,
jenom jej a ne jiného, ač ledví moje uvnitř mne
už navždy dosloužilo.

(překlad Viktora Fischla)

(21) Slitujte se nade mnou, slitujte se nade mnou, vy, přátelé (druzi, bližní), neboť ruka Boží dotýká se (zraňuje) ve mne.

(22) K čemu (proč) mne pronásledujete (stíháte) stejně jako bůh a masa (těla) mého nejste nasyceni (nemáte dost).

(25) Já poznávám (vím, tuším, uznávám), že vykupitel můj žije (LXX: Víím totiž, že AENAOS - trvalý, věčný, stále plynoucí je). A následně (posléze, nakonec) nad prachem povstane (vzejde, zůstane, obstojí).

(26) I po té, co kůži mou sedírají ... i maso (tělo) mé, spatřím (cHZH) Boha. (LXX: Vzkřísí kůži mou, tu která snáší všechny tyto věci od pána mého, což bude ukončeno).

(27) Kterého já spatřím (cHZH) k sobě a oči mé uvidí (RAH) ne cizí (kněz, nepovolaný, nevěrný), zžirají se touhou ledviny (ledví) mé v cíli (ve zvyku, v dílu) mém. (LXX: Mimo tělo své uzřím Boha.)

(překlad podle hebrejského a řeckého textu)

(21.22) Jobovi přátelé zůstávají s Jobem. Nezapomněli na kamaráda jako jeho příbuzní, kteří strádajícího opustili. (19,14) Jobova manželka se svého muže štítla. (19,17) Podobně se od Joba odvrátili známí, odtáhli, byť je měl Job rád. (19,19) Lidská ubohost a malost nezná hranic. Sourozenci se znovu vrátili, opět si na Joba vzpomněli - když bylo "po všem tom zlu, jež na něj Hospodin uvedl". (42,11) Svého bratra utěšují "zlatem". (42,11)

Jobovi přátelé měli možnost volby: zastat se kamaráda, nebo Boha. Obhajovali Boha, ovšem jednali špatně, což Hospodin potvrzuje. (42,7.8) Job od přátel pociťuje lidský hyenismus, týrání, ubližování. Musí se doprošovat soucitu. Představa boha je jim víc než člověk, ba dokonce svému přesvědčení přítele obětují. Čtenář může přitakat Jobově odhodlání vyrovnat se s nespravedlností páchanou lidmi, bohem. Bůh se dopouští křivdy. (19,6) Co je to za boha, který je hluchý ke křiku trpících? Jak uctívat boha, který má moc zkázu zastavit, ale neudělá to? Podobně můžeme uvažovat o přátelích, o rodinných či církevních příslušnících. Proč často jednáme podobným způsobem, který rozšiřuje zkázu a zármutek. Nelidsky, kdy nevyjadřujeme účast, soucit, bratrství - přátelství. Nyní se nelze skrývat za šedou eminenci zla, bolest šíří člověk, byť má moc ji zmírnit. Jak omluvíme tento fakt? Job lpí na zúčtování.

(25) Job je hluboce přesvědčen o existenci zastánce. Kdo je vykupitel? Bůh? Člověk? Ve SZ se vykupitelský čin realizoval skrze člověka. Vykupitel ve starém zákoně měl právo v případě úkladné (úmyslné) vraždy krevní msty. (Nu 35,19. Dt 19,12. 2S 14,11) Zastánce měl za povinnost postarat se o ztracené existence, o rodinu zkrachovalého bratra. (Lv 25,25.35) Vykupitel byl příbuzný, který byl vázán převzít majetek zemřelého jako vykonavatel poslední vůle a vzít si za ženu bezdětnou vdovu. (Rt 2,20) První syn tohoto manželství platil právně za syna zemřelého. Vykupitel tedy zaručoval pokračování rodu navzdory smrti. Vykupitel měl na své straně spravedlnost, právo i moc. Sám Kristus se ztotožňuje se zbídačenými (Mt 25,35-40), nikoli se zastánci - tedy s těmi, kterým je pomozeno. Je přítomen v bolestném údělu lidí. Pomoc má přijít předně od rodiny nebo od lépe situovaného Hospodinova vyznavače. Tito zastánci si vůbec nepovšimli, že se ujali samotného Krista. Totéž si neuvědomují Jobovi přátelé (42,8.9), budou vystaveni soudu (19,29; 42,7.8). Také z Ježíšova výroku je patrné, že bohatá část světa za svou lhostejnost draze zaplatí (soud, křivdy budou napraveny). Na

Hospodinův podnět se Job stává vykupitelem, zastáncem svých přátel. (42,8-10)

(26.27) “Spatřit” (cHZZ) představuje vidění spíše intuitivní, nemotivované okolnostmi. Sloveso se často vyskytuje v souvislosti s prorockými vizemi. “Vidět” (RAH) znamená, vidět věci tak, jak jsou, jasně, nezkresleně, zřetelně. Bůh, který dovoluje zabíjet děti (1,19), je Jobovi nepochopitelný, nepřijatelný. Lidé jako zastánci také selhali. Čtenář si však mohl povšimnout změny, posunu, zlomu. Jobovi zůstává tušení, doufání, víra v Boha Vykupitele. Tato intuice napomohla Jobovi nakonec Boha vidět takového, jaký skutečně je. (42,5) Bůh Zastánce je Jobovi nesmírně blízký, niterně po Něm touží. Text má dvě roviny. Člověk může doufat ve vykupitele Hospodina, ale také v lidskou bytost, která si povšimne bídy druhého a přijde, aby ztrápeného vytrhla ze samoty.

Septuaginta verš 26. interpretuje (vykládá) událostí vzkříšení. Na otázku “Jaký má trýzeň smysl?”, dostává Ježíš podobnou (ne hned) odpověď: “Je vzkříšen.” Vzkříšení, zastání a napravení křivd je jedinou odpovědí na otázky: Proč je život tak krutý? Čemu prospívají mrtvé děti, nemocní lidé, rozbolavěná manželství?

Vykupitel je pro Joba důležitější než vlastní (nesmyslný) život. Bez zápasu s Bohem zůstává pouze morálka, náboženství, ideologie - mnohdy likvidující lidskost. Zápas o Boha buduje odhodlání nikdy se nevzdat, odhodlání zastávat se lidí, kterých se vlastní rodiny (církve) štítí. Zápas vrací naději. “Kde zbožní vidí prokletí a zatracení, kde se jen klaní a kleká, tam zastánce (člověk, Bůh) podává pomocnou ruku. Vnímavým lidem je vlastní vnitřní cit pro pravou chvíli a pravé slovo, pro to, co je třeba udělat, kde stát a jak se rozhodovat.” (J. L. Hromádka) Bůh je na straně lidí navzdory lidem samotným. Job vydal svědectví podobné: Člověk důvěřuje Bohu navzdory lidem i Bohu samému.

Bůh odpověděl, kde je útěcha?

Job 13,15: “Hle, zabíjí mne (vraždí), (nic už) nečekám (na ničem už netrvám, kéž nic neočekávám), avšak cesty své ke tváři jeho budu obhajovat.”

(překlad podle hebrejského textu)

Co Job udělal, že se mu přihodily tyto věci? Odpověď poskytuje Hospodin, když promluví ke katovi: “*Ve své bezúhonnosti setrvává dosud, ačkoli jsi mě proti němu podnítil, abych ho bezdůvodně mořil.*” (2,3b) Job neprovedl nic. Hospodin sám uznává, že mořil Joba bezdůvodně. Proto Jobovi nelze vytýkat výkřik: “*Zabíjí mne.*” Takovým nářkem trýzně člověk Boha nepopírá. Leč ptáme se: Nejsme na tom jako křesťané hůř než nevěřící? Job řekne: “*Nic nečekám, ale budu se hájit*”, nebo: “*Kéž nic neočekávám.*” V čem je závažnost výroku? Jako křesťané doufáme v Boží zastání se, ale ono nepřichází. V tom případě je na tom nevěřící člověk lépe, neboť v nic nedoufá, nemusí zápasit o Boha, a je ušetřen zklamání.

To je závažné téma. “Příčina bídy je člověku zpravidla skryta. Možná proto jsou křesťané, kteří mluví o Bohu velice zbožně, ale fakticky už od něj nic neočekávají. Ovšem jsou i tací, jejichž úzkostné obhajování ukazuje, že navzdory všemu kolem sebe i v sobě stále od Boha ještě něco čekají.” (J. Heller) Proto je v tomto výkřiku “*hle, zabíjí mne, kéž nic neočekávám, avšak cesty své ke tváři jeho budu obhajovat*”, v jeho hloubce i odvaze a čistotě více naděje než ve všech povrchně vyslovených zbožných řečech. Hledání odpovědi činí člověka člověkem. Je zábranou před zoufalstvím, živočišností, rezignací.

Otázce zla se nikdo nevyhne. Odmítnutím Boha nezmenšíme pohoršení z existující bolesti, tím se nic neřeší. Stejně tak platí: Je nutné rozpoznat, kdy je čas zlo (bolest) trpět a kdy o něm přemýšlet. Nezlomí nás pohled, který se před námi otevře? Když se zlo náhle zjeví ve svých děsivých podobách, když vidíme umírat děti a trápit se naše partnery, pak se víra

zachvěje a duše se ponoří do temnot. Budeme poté schopni dívat se na svět stejnýma očima? Myslím, že nikoli. Zdá se, že ve své rozbolnosti strádající odloží svou víru. Ale mnohdy se nic takového neděje. Jak je to možné? Když nelze vypátrat příčinu trápení, lze ještě věřit, že se jedná o trápení zástupné. O tom vypráví chasidský příběh a jiný text v Jobově knize. (Job 42,1-6)

Chasidský příběh je jakousi legendou o tom, že na světě existuje šestatřicet spravedlivých. Tito lidé toho na svých bedrech nesou více než ti ostatní a bez nich by se svět zhroutil. Oni sami nevědí, že jsou to právě oni, ale ve chvíli, kdy se potkají, tak to na sobě poznají. S obdobným pojetím života se setkáváme i v Novém zákoně - **J 1,29**: “*Druhého dne spatřil Jan Ježíše, jak jde k němu, a řekl: “Hle, beránek Boží, který snímá (pod čarou “nese”) hřích světa.” Iz 53,4.5*: “*Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal, ale domnívali jsme se, že je raněn, ubit od Boha a pokořen. Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni.*” Vzal naše bolesti, nese naše nemoci - trpící Mesiáš. Proč trpí? Proč nic neudělá, proč nejedná? Maminky se trápí pro své děti, manželé pro své partnery, děti pro své rodiče, nic víc nemohou dělat. Zdá se to být málo? Když svůj zápas kdokoli z nás vzdá, oslabí tím ostatní, někdo to nést musí, proto jsem to třeba právě já, aby to nemusel být ten druhý.

Job 42,1-6:

S hlubokým dojetím naslouchal Ijob slovům Hospodinovým a pravil:

Vím, že dokážeš všechno

a nic ti nemožno není, co se ti zachce.

Mluvil jsem, nerozváživ dosah svých slov,

o věcech nepostižitelných, které jsem neznal.

Slyš mě teď, jak budu mluvit.

Budu se tě ptát a ty mi odpovídej!

Dosud jsem o tobě slyšel jen uchem,

dnes tě však spatřil můj zrak!

Proto sám sebe se děsím a želím své kletby

v prachu a blátě.

(překlad Vladimíra Šrámka)

(1) Ozývá se (odpovídá, namítá) Job Hospodinovi a říká:

(2) Poznávám, že vše můžeš (sneseš, vždy zvítězíš) a nečiníš nepřístupným od svého plánu (od své prozíravosti).

(3) Kdo je ten způsobující utajování rady bez poznání? Proto naléhavě oznamuji: nerozumím těm divným zázrakům pro mě a neznám je.

(4) Naslouchej, prosím. Já mluvím, ptám se tě (prosím tě, přeji si tě) a seznamuješ mě.

(5) Slyšením ucha naslouchám ti a nyní oko mé vidí tě.

(6) Proto mám za nic (1. nevážím si, odvolávám, zavrhuji; 2. hniji, rozpouštím se, rozleptávám se) a lituji v (navzdory) prachu a popelu.

(překlad podle hebrejského textu)

Jak je možné, že se náhle Job tak snadno vzdal? Proč ohnul hřbet? Nelze přece odpustit smrt dětí ani lidem, ani Bohu. Kam se podělo jeho buřičství, oprávněný vzдор? Kde získal znovu odvahu založit rodinu?

(2) Job dosvědčuje, že proti Bohu se není ke komu odvolat. Bůh je silnější, vždy zvítězí, vše unese. Nikterak nelze nabourat Hospodinovy záměry. Job to ví, vnitřně, velmi bolestně se s tím konfrontoval. Jenže k čemu to všechno?

(3) Pozoruhodná je následující otázka: “Kdo je ten způsobující utajování rady bez poznání?” Podezřívá snad Job Hospodina z nedostatku poznání? Nebo z “tajnůstkářství”, ze “zamlžování”? V tento okamžik již nemluví Job, ale Hospodin Jobovými ústy. Bůh v Jobovi. Bůh byl celou tu dobu s Jobem, v Jobovi. Co se stalo Jobovi, stalo se zároveň Bohu. Tuto Hospodinovu přímou řeč v Jobovi vyzorovali i králíčtí: “*Kdo jest ten, ptáš se, ježto zatemňuje radu Boží tak hloupě?*”

(4) “Naslouchej, prosím. Já mluvím. Ptám se tě, přeji si tě.” Gramatický tvar v textu zájmena “já” se ve SZ vztahuje na Hospodina (Ex 20,2). Mluví Hospodin a zřejmě vyjadřuje potřebu přijetí. Trpící Bůh a člověk nežádají informace, vysvětlení bolesti nepomáhá. Potřebují odpověď jako ujištění, že nemluví do prázdna. Hospodin a Job o sobě vědí, jsou si blízko. Proč klást takový důraz na zájmeno *já*? Odpoví příběh: Cizinec procházel nočním Karolínem. V tak pozdní hodinu byl vzhůru jedině rabi Áron. Cizinec se na přítele tuze těšil a zaklepal: “Árone, Árone, otevři!” “Kdo je tam?”, zeptal se hlas zevnitř. “Já, to jsem já. Přicházím z Meziriče!” “Kdo je tam?”, ozval se opět hlas. “Říkám ti přece, že to jsem já, Árone, copak neznáš můj hlas? Zapomněls na dny a noci, které jsme spolu prožili v Meziriči?” “Ne, nezapomněl jsem”, řekl rabi Áron. Ale jedině Bůh může říci *já*. A jestliže jsi to zapomněl, anebo jsi to nepochopil, pak bys buď neměl z Meziriče chodit, nebo by ses tam měl hned vrátit.” (podle E. Wiesela)

(5) “Nyní oko mé vidí tě.” Co Job uviděl? Koho zahlédl? Z jakých důvodů svého pohledu lituje? Co ho tak stravuje, rozleptává? “Job znal Boha z doslechu. Co vlastně Job slýchal? Že Bůh je nejvyšší ministr zdravotnictví, nejvyšší ministr financí a nejvyšší ministr obrany? A najednou není žádné ministerstvo. Bůh nespravuje svět jako ministr vlády. Co spatřil? Bůh je Bůh.” (J. Leibowitz) Hospodin nefunguje jako sociální správa – stačí vyplnit žádost a křivdy budou napraveny. Bůh a Job byli v nejužším kontaktu. Bůh byl v Jobovi a on o tom nevěděl. Teď to uviděl. Job rozpoznává, že Bůh není nad ním, je vedle něho, v něm. Stejně opuštěný. My ho hledáme, kde není. Bůh Jobovu situaci nemění, co měl před tím, má nyní. Co ho rozleptává? Uviděl Boha ve vlastním údělu. Jobovým přátelům je tato skutečnost oznámena Hospodinem: “*Tvář jeho nesu.*” (42,8); “*Nesl Hospodin tvář Jobovu.*” (42,9) V bolesti se lze spojit s jiným člověkem i s Bohem.

S obdobnou výpovědí jsme se již u Joba setkali (19,20). Kdo je vykupitel? Bůh? Člověk? Ve Starém zákoně se vykupitelský čin realizoval skrze člověka. Vykupitel byl předně lépe situovaný člověk s povinností pomoci bližnímu v nouzi.

Když konečně Hospodin promluvil, odpovídal v otázkách. Nevysvětloval. “Joba vidíme klesat a znovu povstávat, aby vzápětí klesl tím hlouběji. Až na dno beznaděje, ovšem znovu povstal.” (R. Feder) Job rozpoznal společný úděl člověka a Boha – osamocenosť, bolest. Rozkolísanosť patří k životu. My se máme sbírat, čímž se neomlouvá slabosť. Máme slíben dotek Boží - Zj 21,4: “*Setře jim každou slzu z očí.*” Dotek má sílu v tom, že neví, co přesně hledá, ale má velikou vypovídací hodnotu. Zřejmě nejde pouze o událosť budoucí. Mezi námi jsou ti, jejichž pláč utěšuje Bůh. Není pomoc z venku, jediná šance je vše unést. Utrpení není srozumitelné. Nelze jej přijmout, je nepřijatelné. Nelze se s ním smířit.

Izraelský malíř a sochař Yehuda Bacon přišel jako malé dítě do Osvětimi a po svém osvobození se vyrovnával s otázkou, jaký smysl má to, že přežil “továrnu na smrt”. Píše toto: “Jako chlapec jsem si myslel, že řeknu světu, co jsem viděl v Osvětimi, v naději, že by se svět jednou mohl stát jiným, ale svět se nestal jiným a svět nechtěl o Osvětimi nic slyšet. Teprve mnohem později jsem opravdu porozuměl, co je smyslem utrpení. Utrpení má totiž smysl tehdy, staneš-li se sám jiným.”¹

J. Dvořák

¹ Frankl, V. Emanuel: *Vůle ke smyslu*, Brno: Cesta, 1994, str. 168-169.